

1997. október 9. - **Kortársai így is emlegették a százötven éve született Pehm Józsefet, a későbbi Mindszenty bíborost.**

De kapott más címkéket is: volt ő a pusztá csillaga, legitimista Habsburg-rajongó, az imperializmus ügynöke és dollárcsempész amerikai kém. Egy biztos: bonyolult személyiség volt. Az ő alakját formálta meg Pozsgai Zsolt a Szeretlek, Faust című drámájában, amelyet a tatabányai Jászai Mari Színházban mutattak be, és azóta az országot járja.

- Mindszenty az én generációm, a harmincévesek számára már történelmi figura - mondja a darab szerzője. - Végigolvasva a Mindszenty-irodalmat, olyan ember alakja rajzolódott ki előttem, akiről nekem is van mondanivalóm. Mivel a közelmúlt alakjáról van szó, ezért kissé több bátorságra volt szükség a megformálásához, mintha mondjuk Dózsa Györgyöt választottam volna.

A hercegprímás személye még ma is érezhető indulatokat kelt. A történelmi személyiségek életében található egy olyan időszak, amikor összesűrűsödnek az események. Ezt az alkalmat kell megragadni a kor, a személyiség ábrázolásához. Ilyen helyzetnek kínálkozott a sopronkőhidai fogság. Bár személyesen valószínűleg nem találkoztak Jávor Pállal, a színész egyike lehetett azoknak, akik a miséjét hallgatták. Az ő alakja kínálta azt az ellentétes figurát, akivel ábrázolhattam a drámairodalomban oly sok helyütt földolgozott Faust-Mephisto párost. Helyzetük, értékviláguk különbségeiből, „hitvitájukból” sok minden kibontható. A katolikus főpap konzervatív személyisége ma is vállalható értékeket testesít meg, ugyanakkor a színész egyénisége is rendkívül izgalmas, és közel áll hozzám, hiszen én is színházi miliőben dolgozom. A kompromisszumra képtelen, az elveihez sziklaszilárdan ragaszkodó Mindszentyvel szemben Jávor az aktuális értékek képviselője, aki terelné a papot a kor követelményei felé.

1948. december 26., Esztergom: életében másodszor tartóztatják le a kommunisták. 1949. február 8-án életfogytig tartó fegyházra ítélik. 1956. október 31-én a forradalmárok szabadítják ki. November 3-án este megszólal a rádióban, ő a nemzet lelke. Másnap az USA nagykövetségére menekül, tizenöt évre.

- Ezt a darabot úgy írtam meg, amilyennek én képzeltem azt a kort. A történelmi tényeket adatként kezelem, azt, hogy Szekfű Gyula hol volt nagykövet, kikkel állt kapcsolatban, azt, hogy Kodály aláírta a Mindszentyt elítélő nyilatkozatot. Vagy Tildy és a hercegprímás találkozását. Hiba volna mindenkit hősként bemutatni. Ne feledjük, az elmúlt rendszerben el sem tudtuk képzelni, hogy egyszer megváltozhat. Nem eldöntött tény, hogy helyes volt-e Szekfű álláspontja: alkalmazkodni kell, meg kell egyezni a megszállókkal és helytartóikkal, vagy ez már elviselhetetlen megalkuvásnak számít. A hercegprímással azt mondatom a darabban: „Lehet, hogy az államnak és az egyháznak egyszer majd ki kell egyeznie, de Mindszentynek a gyilkosokkal soha nem lehet.” Kodályt és Tildyt is fölmentik a darabban, hiszen egy oly korban éltek, amely szinte kiszívta az emberek lelkének lényegét, a szabadság iránti vágyat.

1970-ben egy nyugati képeslap többoldalas riportban számolt be Mindszenty követségi hétköznapijairól. Az ember, aki fogva tartja önmagát címmel. Az éjszakai felvételen néhány harmadik emeleti ablak világos. Szabadság tér, szemben a szovjet emlékmű. Patkányjárta világítóudvar a sétatér, a szobaajtó acélból, elektromos zár, riasztó. A fürdőszobában két tengerészgyalogos őrzi-védi. Leveleit Washingtonban cenzúrázzák, csak a másolatokat kapja meg. Már egyedül miséznek, mert a Nixon által engedélyezett követségi misét hazai politikai nyomásra megszüntették. Életének egyetlen luxusa a napi egy könnyű szivar. Reggeltől estig emlékiratain dolgozik. A követségi emberek csak öreg Joe-ként emlegetik.

- A sokéves börtönt és a követségi „házi őrizetet” magyar író át tudja élni, mert valamennyien egy nagy börtönben éltünk. De egy Nyugaton élő író már nem biztos, hogy ugyanígy meg tudná fogalmazni mindezt. Ott ugyanis a bűn és a börtön tartozik szorosan össze. Nálunk viszont nem feltétlenül így kapcsolódtak ezek a dolgok. Fontos, hogy ne csak azok emlékezzenek a szocializmus időszakára, arra a hátborzongató történelmi kísérletre, akiknek valamilyen hozzátartozója áldozatául esett annak a rendszernek.

Mindszenty két könyvében is emléket állít édesanyjának, aki ha lehet, még súlyosabb keresztet viselt egy életen át. Anya és fia tartják egymásban a lelket. A mindig feketében járó idős parasztasszony - ha engedik - látogatja fiát, börtönben, követségen. Hátában az ÁVH, majd a titkosrendőrség embereinek tekintetével.

- Az anya nagyon fontos volt Mindszenty életében. A szenvedés és az akadályoztatás, ha lehet, még szorosabbá tette kapcsolatukat, olyannyira, hogy másvalaki esetében talán már kórosnak is tekinthetnénk. Nagyon egyszerű, de mégis rendkívüli asszony volt, akivel azt is megtették, hogy végignézték vele fia kínzását.

Mindszenty nemcsak a kommunista hatalommal szemben engesztelhetetlen és következetes, hanem a Vatikán ellenében is ragaszkodik saját elhatározáshoz. Vatikáni lakosztályt ajánlanak fel neki, saját kocsit sofőrrel, és havi kétezer márka tiszteletdíjat. A válasza ennyi: „Számomra ez a halál előszobája volna.” Meggyőződése szerint az a kötelessége, hogy itthon testesítse meg a kommunisták kérlelhetetlen ellenségét. A politika magasabb szempontjai azonban másként alakítják életét. A főpap az Egyesült Államok kormánya számára válik kellemetlenné. Belátja, hogy már nem a régi, szívesen látott vendég. 1971. szeptember 28-án Bécsbe távozik.

- Mivel Mindszenty nem volt hajlandó lemondani az esztergomi érseki címről, VI. Pál pápa az érseki széket megüresedettnek nyilvánította. Bár erről csak levélben értesítette a bíborost, a darabban ez a személyes találkozás teátrális dialógussá alakult.

A pápa még a követségi években azzal kecsegteti Mindszentyt, hogy alkalma lesz az emigrációban élők lelki gondozásának megszervezésére. A bíboros hallatlan energiával lát munkához, szerte Európában és Amerikában misézik, sőt még Dél-Afrikába is ellátogat. Az 1973. november 22. és december 5. közötti napokra nagy szeretettel emlékeznek az ott élő magyarok, akik akkor még nem tudják, hogy éppen azokban a napokban nehezedik rá a Vatikán nyomása. Lemondásra akarják kényszeríteni. Mivel erre továbbra sem hajlandó, december 28-án, letartóztatásának huszonötödik évfordulóján kézhez kapja a pápa felmentő levelét. Mindszenty sokak szerint túlságosan büszke és önfejű volt, hajlíthatatlanul ragaszkodott elveihez, mások szerint a hatalom motiválta.

- Nagy baj volna, ha ebben a darabban szentté avatnánk. Sok forrás szól arról, hogy a zalai éve alatt nagyon keményen bánt tanítványaival a „pehmináriumban”, s az egyházon belül diktatórikus vezetőnek tartották. Mertz Tibor a darabban hatásosan személyesítette meg ezt a talán már túlzottan is kemény karaktert.

Mindszenty sohasem azt kereste, ami neki hasznos, hanem ami másoknak a javát szolgálja. De még holtában sem nyugodhatott. Végredelete ellenére, még a szovjet csapatok ittlétekor hozták haza földi maradványait. Valakinek nagyon sietős volt - ez egyszer - a hazatérése.

Zétényi Zoltán